

УДК 37.017.92

Паращевіна О. С., Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна

**ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
ЯК ОДНА ІЗ СКЛАДОВИХ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ**

В статті розглядаються питання формування духовності студентської молоді у вищих навчальних закладах України: пріоритети, напрямки, зміст, завдання.

Ключові слова: *духовність, виховання, пріоритети, цінності, традиція.*

Паращевина О. С., Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта им. акад. В. Лазаряна

**ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНОСТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ
КАК ОДНА ИЗ СОСТАВЛЯЮЩИХ ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА
В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ**

В статье рассматриваются вопросы формирования духовности студенческой молодежи в высших учебных заведениях Украины: приоритеты, направления, содержание, задачи.

Ключевые слова: *духовность, воспитание, приоритеты, ценности, традиции*

Parashevina O. S., Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan

**FORMING OF SPIRITUALITY OF STUDENT YOUNG PEOPLE AS ONE
OF CONSTITUENTS OF AN EDUCATE PROCESS IN HIGHER EDUCATIONAL
ESTABLISHMENTS OF UKRAINE**

In the article the questions of forming of spirituality of student young people are examined in higher educational establishments of Ukraine: priorities, directions, maintenance, task.

Keywords: *spirituality, education, priorities, values, tradition.*

Постановка проблеми. В репрезентованій статті досліджуються стан виховання студентів у ВНЗ та шляхи духовного виховання, формування у молоді традиційних ціннісних пріоритетів.

Аналіз останніх досліджень. Питання щодо змісту виховання у вищій школі має актуальний характер. Про це свідчить факт посиленої уваги суспільства до аспектів духовного розвитку молоді, проведення ряду

науково-практичних конференцій з означеної теми [1, 3, 6, 7] та видання тільки за останні роки Міністерством освіти і науки України двох важливих документів: Концепції національного виховання студентської молоді (Рішення колегії Міністерства освіти і науки України № 7/2-4 від 25 червня 2009 р.) та Концепції національно-патріотичного виховання молоді (наказ № 3754/981/ 538/49 від 21.10.2009 р. Міністер-

ства України у справах сім'ї, молоді, Міністерство освіти і науки України, Міністерство оборони України, Міністерство культури і туризму України) [4].

Постановка завдання. Метою дослідження є короткий аналіз виховного процесу у вишах України на сучасному етапі та з'ясування важливості духовно-морального виховання молоді. Радикальні зміни, що відбуваються в соціально-економічній, політичній, правовій, морально-етичній сферах життєдіяльності українського суспільства, вимагають принципово нових підходів не тільки до організації виховної роботи, але й перегляду мети, змісту, теорії і методології виховного процесу, насамперед у середовищі студентської молоді, яка в недалекому майбутньому становитиме ядро української інтелігенції.

Ось чому саме сьогодні, в період реформування і становлення парадигми освіти і виховання в Україні, важливо звернути увагу на аспект ціннісних пріоритетів та змісту виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. Виховання є найважливішою функцією суспільства з часів виникнення людської цивілізації. Без передачі суспільно-історичного досвіду від одного покоління до іншого, без залучення молоді до соціальних і виробничих відносин неможливий розвиток суспільства, збереження та збагачення його культури, неможливе існування людської цивілізації.

Із розвитком суспільства змінюються виховання, його мета, зміст, засоби. Історія дає яскраві приклади особливостей виховання в різні епохи: за первіснообщинного ладу, античності, середньовіччя, у Новий і Новітній час. Культура народів і народностей по-різному виявляється не тільки в традиціях і звичаях, але й у характері виховання. Як писав К. Д. Ушинський, «виховання, створене самим народом і засноване на народних засадах, має ту виховну силу,

якої немає в найкращих системах, заснованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу». Сучасна наука приділяє цим питанням все більше уваги, оскільки виховний процес, як одна з форм впливу на становлення особистості в певному соціумі, як певна – завжди й у будь-якому суспільстві – неодмінна умова соціалізації молоді, був і лишається для кожного покоління центральною темою, предметом осмислення, вивчення, дискусій та експериментів [12, с. 436–437].

Серед численних визначень самого поняття «виховання» можна виокремити як найбільш вагоме й часто застосовуване в науковій літературі таке: виховання – це планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування заздалегідь сформульованих настанов, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, самовдосконалення та соціалізації особистості.

Виховну систему ми розглядаємо як різновид складової соціальної психолого-педагогічної освіти, саморегульованої й керованої; вона охоплює весь виховний процес, інтегруючи навчання й позанавчальну діяльність, різноманітні форми праці, відпочинку та спілкування.

Якою має бути виховна система в сучасному українському ВНЗ, обтяженому проблемами фінансування, реформування, політизації, деідеологізації тощо? Що може зробити сьогодні вища школа, щоб пом'якшити хворобливість процесу соціальної адаптації студентської молоді? Відповідь дуже проста – підняття духовного та культурного рівня. Відомий український педагог В. О. Сухомлинський наголошував: «Духовная культура человека будет не полной, если он не обладает знаниями, которые являются основой моральной культуры» (рос.) [10, с. 226].

Духовний та культурний розвиток сту-

дентської молоді у світлі нинішньої демократизації суспільства є дуже актуальною темою. Студентська молодь це той прошарок суспільства, який найбільш чутливо реагує на події сьогодення та є майбутньою силою духовного розвитку України. Так склалося, що духовність та культура дуже тісно переплітаються між собою і є майже тотожними поняттями. Духовна культура впродовж багатьох століть трансформувалась, змінювалась та передавалась у спадок майбутньому поколінню, закарбовуючи в душах останніх відчуття гордості та непопушності одвічних людських ідеалів. Формування духовності молоді – складний соціальний процес, зумовлений вихованням та навчанням [9, с. 58–59].

Сьогодні українське суспільство хворе на бездуховність, надаючи підростаючому поколінню зразки аморальності, нігілізму та антигуманізму. І цей факт може призвести до глибоких негативних зрушень не тільки в гуманітарній сфері держави, але й підірвати її економічні устої. Маніпуляція такими загальнолюдськими та народними цінностями як християнство, альтруїзм, гуманізм, шлюб, сім'я, дитинство, материнство, статеві та фізична стриманість тощо вже сьогодні призвели до маси безпритульних, покинутих та соціально занедбаних дітей, матерів – одначок, маси хворих на СНІД, алкоголізм та наркоманію. Всі перераховані вирази суспільства вже дали демографічну кризу в Україні, яка виражається в перевищенні смертності над народжуваністю, старінням населення, відсутністю чисельного працездатного, професійно орієнтованого молодого робочого покоління.

Подібні процеси, де ігноруються об'єктивні цінності добра, істини, благоговіння перед життям на Землі, совісті й цнотливості – не проходять безкарно. По практично одностайній думці не заангажованих психологів, демографів і соціологів – все це підтримує не тільки фізичне й психічне здоров'я ін-

дивіда, але також здорову родину й здорову ієрархію соціальних цінностей. Більше того, тут поволі, але зовсім свідомо й авторитарно затверджується своя абсолютна ієрархія – войовнича ієрархія антицінностей і антидуховності.

Постає питання – де знайти джерело, з якого можна зачерпнути ковток енергії для духовного розвитку української молоді? Ні для кого не є секретом, що занепад духовності цілком пов'язаний з нинішньою політичною та соціально-економічною ситуацією, що склалася в Україні впродовж останніх років. Ми живемо в час так званих «ринкових відносин», де розшарування на бідних і багатих, в тій чи іншій мірі, впливає на стосунки між молодими людьми. Ці відносини породили «новий дух» заробляння грошей, що не обійшло і студентську молодь. У молодих людей виникає своє бачення навколишнього світу і його розуміння. Вони зустрічаються з колізіями реального життя, які відсутні в навчальному закладі, впливають на ще не зрілу особистість, прищеплюють цінності, які не завжди відповідають моральним цінностям. Численні соціальні дослідження доводять [8, с. 25–29], що нам буде надзвичайно складно відновити той прошарок національно-культурного розвитку, який ми загубили внаслідок знищення української інтелігенції радянською владою, і, як наслідок, занепаду української книги, театру, кінематографу тощо.

Для України, яка прагне до вступу в Євросоюз та досягнення рівня демократичності й культури цивілізованих країн, дуже важливо постійно враховувати складність і динамічність цих процесів, будувати свою діяльність на основі загальнолюдських цінностей, тих принципів і правил, що сформульовані в програмних документах ООН, інших міжнародних організацій. Основні з цих принципів такі: поважання людської особистості, її достоїнств і прав; відмова

від насильства та його недопущення; визнання рівності в правах чоловіків і жінок; визнання права кожного на свободу слова, думок та інформації; прихильність до принципів демократії, свободи, справедливості, солідарності, толерантності, плюралізму, відкритості до інноваційних точок зору, розуміння та визнання відмінностей між людьми в культурі, вдачах і звичаях, у переконаннях і віруваннях як між народами, так і між етнічними, релігійними й іншими групами. Основними напрямками виховної діяльності, що дають змогу послідовно реалізовувати ці принципи, є такі:

– системність, безперервність і спадкоємність у вихованні – спочатку в родині, потім – у середній школі та ВНЗ;

– єдність логічного, історичного, національного та загальнолюдського у вихованні, спрямована на розвиток свідомості й любові до свого народу, до його культури, традицій, звичаїв, а також повага до культури інших народів, опанування цінностей української та світової культури в усіх сферах життєдіяльності;

– гуманітаризація та гуманізація навчання й виховання, що передбачають, з одного боку, насичення навчального процесу гуманітарними дисциплінами та внесення гуманітарного знання в усі навчальні курси, а з іншого – гуманні стосунки між тими, хто навчає, і тим, хто навчається;

– єдність навчання й виховання, спрямована на виховуюче навчання, яке не лише дає змогу отримувати знання, але й сприяє виробленню позитивного, емоційного ставлення до них, а також до загальнолюдських цінностей, що, у кінцевому підсумку, виступають детермінантами світогляду людини;

– співробітництво, партнерство, взаємодія між викладачем і студентом, що сприяє поглибленню процесу навчання, перетворенню студента на активного суб'єкта цього процесу. Результатом такої взаємодії є на-

вчання без примусу, навчання як реалізація свого бажання, як задоволення [5, с. 36–37].

Саме ці принципи мають стати методологічною основою організації виховної роботи у вищому навчальному закладі. Тільки опір на загальнолюдський зміст і національний характер як форму самовизначення народу й кожної особистості можуть служити домінантою у системі вищого виховання.

Я хочу зупинитись на пріоритетах у змісті виховання з акцентом на духовно-моральну спрямованість. Духовність – це стремління людини до високого, чистого й світлого. Кожен народ має свою духовну традицію, український – особливо. Колиска православ'я – Київська Русь – започаткувала істинні цінності християнства серед всього східнослов'янського народу. Пошук духовного багатства в православній традиції українського народу відкриває викладачам ВНЗ сьогодні широкі можливості пошуку істинних виховних ідеалів і пріоритетів. Про це говорилося і на зустрічі викладачів вищих закладів освіти Дніпропетровщини з Патріархом Московським і Всієї Русі Кирилом 24 липня 2010 року та в 2011 р. Зокрема, Патріарх сказав, що будь-яка наука без духовного наповнення стає мертвою, а знання, викладенні у стилі «радянських матеріалістичних часів», не дадуть розуміння повноти суспільно-природничих процесів. Викладач ВНЗ, формуючи світогляд студента, керується не тільки теоретичними знаннями, але й ідеологічним підґрунтям і суб'єктивною оцінкою тих чи інших явищ. В цьому і є чи не найважливіша виховна функція.

Доведено, що почуття віри у людини закладено з дитинства, і вона у вільному суспільстві повинна сама обирати для себе у що, чи в кого їй вірити, а в що – ні. Життя показало, якщо людина перестає вірити в Творця, вона обирає обов'язково когось іншого для поклоніння. Це можуть бути то-

талітарні і не зовсім лідери, їхні режими, потяг до надзвичайного багатства, наркотики, алкоголь, розпуста. Всі вони мають релігійні ознаки у вигляді ідолопоклонства (поклоніння будь-чому, а не Богу) [2, с. 23–24].

Сьогодні як ніколи активно обговорюються методологія та зміст виховання, а актуальним залишається питання християнської етики у виховному процесі. Напевно це тому, що саме Біблія – це та Книга, з якої багато поколінь черпали і черпають мудрість і духовно-моральні аспекти, а тому викликає довіру у людей. Щоправда – не в усіх. Багато хто вважає, що християнські принципи моралі стоять на перешкоді до успішного життя. І дійсно, якщо хочеться діяти за принципами: «живи на повну», «живи зручно», «бери від життя все, бо воно коротке», «ціль виправдовує засоби». Але всім відомо, що навіть достойна ціль може бути досягнута порочним шляхом, а засоби для її досягнення – аморальні. Ця ситуація слугує прикладом правила: ціль не виправдовує засоби її досягнення. Засоби повинні бути самі по собі моральними і не залежати від мети, якій вони слугують [11, с. 270–272].

Звичайно, не можна не брати до уваги того, що входження в нові, ринкові умови, коли стрімко змінюються соціально-економічні та духовно-моральні підвалини суспільства, колишня система вищої освіти й виховання вимагає істотної модернізації, особливо теорія, методологія та зміст. Виховання вимагає чіткого формулювання нових цілей і завдань, принципів і напрямків, тобто саме тих складових, які повинні лягти в основу нової виховної системи. І поки цю проблему не буде розв'язано в загальнодержавному масштабі, не може йти мова про ефективність виховної роботи, а натомість – пожинатимемо плоди конфлікту між соціальною адаптацією та відокремленням особистості, прямим ескапізмом.

Вважаємо, що в розробці системи виховання студентства треба виходити з двох основних позицій: з положення, що стратегічною метою освіти є індивідуальність як концентроване вираження людської сутності, унікальна й духовно самовизначена особистість, яка усвідомлює та практично реалізує своє покликання й призначення в різних видах і сферах соціально-культурної практики; з того, що навчання ефективне лише тоді, коли вдається пробудити в людині людське (її духовність, волю до постійного самовдосконалення, інтерес до самопізнання та самовизначення).

Висновки. Отже, сучасний ВНЗ України здатний сформувати генерацію української інтелігенції, яка братиме активну участь у розбудові незалежної держави. Вихідним же комплексним завданням усього навчально-виховного процесу у ВНЗ є формування інтелігентності, яка визначається рівнем загальної культури, що включає культуру як професійну, так і духовну, моральну, політичну, правову, естетичну, екологічну, фізичну, культуру поведінки та побуту. Інтелігентна людина за всіх часів характеризувалася, перш за все, глибокою духовністю, моральністю, а вже потім спеціальною, загальноосвітньою підготовкою, здатністю творчо мислити, приймати самостійні рішення й нести за них особисту відповідальність, відповідальності та самостійності, усвідомленої культури вільної людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вища освіта в Україні : нормат.-прав. регулювання. – К., 2003.
2. Вольховський, Г. Православний взгляд на мотивацию нравственного воспитания и поведения человека // Формування національних і загальнолюдських цінностей у студентів ВНЗ : Матеріали Придніпровської регіон. наук.-практ. конф. – Д. : ДДАУ, 2009. – С. 22–28.
3. Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Теорія і практика виховання лідерських якостей в системі студентських само-

врядних організацій», вересень 2009 р. – К. : МОН України.

4. Національна доктрина розвитку освіти України: затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 // Нормативно-правове забезпечення освіти: У 4 х ч. – Х., 2004. – Ч. 1 : Доктрина, закони, концепції.

5. Паращевіна, О. С. Аксиологічні аспекти виховання студентської молоді // Формування національних і загальнолюдських цінностей у студентів ВНЗ : Матеріали Придніпровської регіон. наук.-практ. конф. – Д. : ДДАУ, 2009. – С. 34–38.

6. Придніпровська регіональна науково-практична конференція «Формування національних і загальнолюдських цінностей у студентів», 11 червня 2009 // Матеріали конференції. – Д. : ДДАУ. – 328 с.

7. Проблеми розвитку освіти у вищих аграрних навчальних закладах і філософські засади їх розв'язання // Матеріали круглого столу 22–23 квітня 2010 р. – Х. : ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2010. – 420 с.

8. Похресник, А. К. Соціокультурні орієнтації студентської молоді трансформаційного суспільства / А. К. Похресник // Молодь у сучасному світі: морально-естетичні та культурологічні виміри. – К.,

2001. – С. 58–63.

9. Похресник, А. К. Структура соціокультурних орієнтацій студентської молоді: до методології визначення / А. К. Похресник // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. – К., 2001. – С. 25–29.

10. Сухомлинський, В. А. О воспитании / Сост. и авт. вступит. очерков С. Соловейчик. – 5 е изд. – М. : Политиздат, 1985. – 226 с.

11. Черненко, О. М., Елементи християнської етики в структурі підготовки фахівця аграрного сектору економіки / О. М. Черненко, О. І. Черненко // Формування національних і загальнолюдських цінностей у студентів ВНЗ : Матеріали Придніпровської регіон. наук.-практ. конф. – Д. : ДДАУ, 2009. – С. 271–275.

12. Ягупов, В. В. Педагогіка : Навч. посібник. – К. : Либідь, 2002 – 560 с.

Надійшла до редколегії 20.03.2012.

Прийнята до друку 19.09.2012.